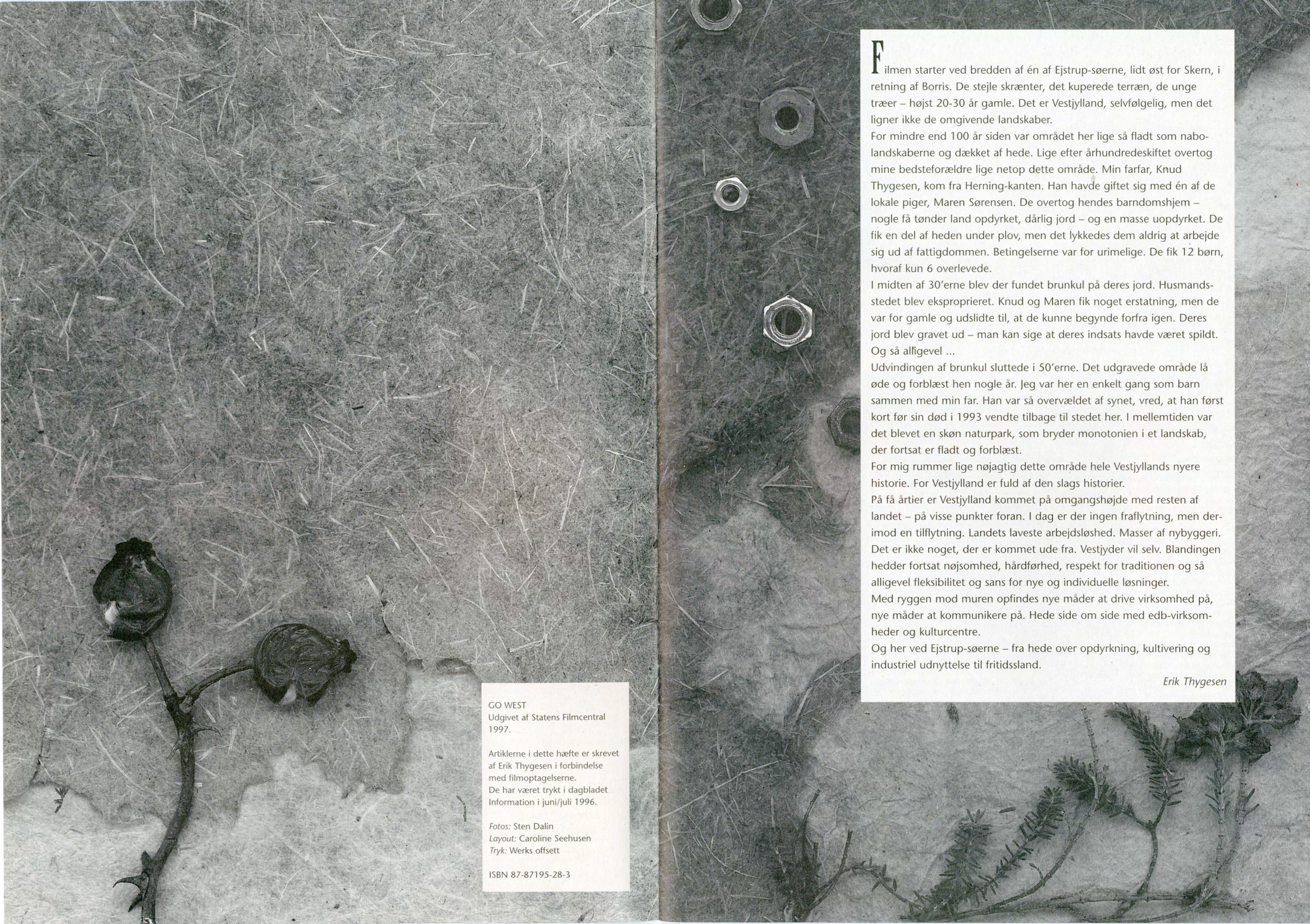

Erik Thygesen

GO WEST

en film om Vestjylland

GO WEST
Udgivet af Statens Filmcentral
1997.

Artiklerne i dette hæfte er skrevet
af Erik Thygesen i forbindelse
med filmoptagelserne.
De har været trykt i dagbladet
Information i juni/juli 1996.

Fotos: Sten Dalin
Layout: Caroline Seehusen
Tryk: Werks offset

ISBN 87-87195-28-3

Filmen starter ved bredden af én af Ejstrup-søerne, lidt øst for Skern, i retning af Borris. De stejle skrænter, det kuperede terræn, de unge træer – højst 20-30 år gamle. Det er Vestjylland, selvfølgelig, men det ligner ikke de omgivende landskaber.

For mindre end 100 år siden var området her lige så fladt som nabolandskaberne og dækket af hede. Lige efter århundredeskiftet overtog mine bedsteforældre lige netop dette område. Min farfar, Knud Thygesen, kom fra Herning-kanten. Han havde giftet sig med én af de lokale piger, Maren Sørensen. De overtog hendes barndomshjem – nogle få tønder land opdyrket, dårlig jord – og en masse uopdyrket. De fik en del af heden under plov, men det lykkedes dem aldrig at arbejde sig ud af fattigdommen. Betingelserne var for urimelige. De fik 12 børn, hvoraf kun 6 overlevede.

I midten af 30'erne blev der fundet brunkul på deres jord. Husmandsstedet blev eksproprieret. Knud og Maren fik noget erstatning, men de var for gamle og udslidte til, at de kunne begynde forfra igen. Deres jord blev gravet ud – man kan sige at deres indsats havde været spildt. Og så alligevel ...

Udvindingen af brunkul sluttede i 50'erne. Det udgravede område lå øde og forblæst hen nogle år. Jeg var her en enkelt gang som barn sammen med min far. Han var så overvældet af synet, vrede, at han først kort før sin død i 1993 vendte tilbage til stedet her. I mellemtiden var det blevet en skøn naturpark, som bryder monotonien i et landskab, der fortsat er fladt og forblæst.

For mig rummer lige nøjagtig dette område hele Vestjyllands nyere historie. For Vestjylland er fuld af den slags historier.

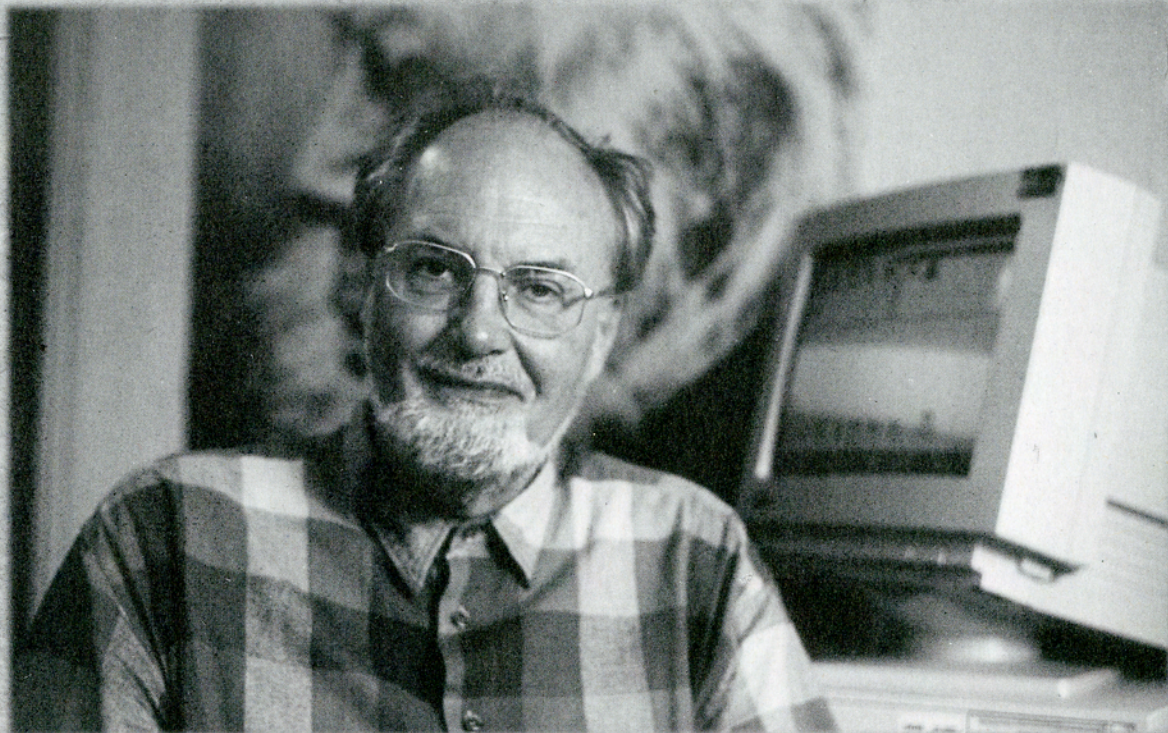
På få årtier er Vestjylland kommet på omgangshøjde med resten af landet – på visse punkter foran. I dag er der ingen fraflytning, men derimod en tilflytning. Landets laveste arbejdsløshed. Masser af nybyggeri. Det er ikke noget, der er kommet ude fra. Vestjyder vil selv. Blandingen hedder fortsat nøjsomhed, hårdførhed, respekt for traditionen og så alligevel fleksibilitet og sans for nye og individuelle løsninger.

Med ryggen mod muren opfindes nye måder at drive virksomhed på, nye måder at kommunikere på. Hede side om side med edb-virksomheder og kulturcentre.

Og her ved Ejstrup-søerne – fra hede over opdyrkning, kultivering og industriel udnyttelse til fritidssland.

Erik Thygesen

JAN MICHEL
– indfører IT
i Nørre Nisum

Ikke uden en kaffemaskine

Telehusenes anden generation – Vestjysk seminarium i samarbejde med to udkantkommuner om edb og to-vejs video

Af ERIK THYGESEN

»Det er os, der har kniven på struben. Det er herfra løsningerne skal komme,« siger seminarielektor Jan Michel, Nørre Nisum Seminarium & HF. En af løsningerne består i, at udnytte ny teknologi til at komme en række af udkantsområdernes væsentligste problemer til livs.

Seminarieret har netop indgået en aftale med Thyholm og Spøttrup kommuner om at etablere og drive nogle såkaldte IKT-centre (»Informations- og kommunikationsteknologiske ressourcetre«).

Centrene vil kombinere to former for 'teledialog': nemlig computerbaseret fjernundervisning samt videokonferencer (to-vejs-video). Man vil lave efteruddannelse af folkeskolelærere, men også af ledere og andre indenfor den offentlige forvaltning og det private erhvervsliv.

Sammen med ungdomsskoler og oplysningsforbund vil man arrangere kurser – og ikke kun i EDB og IT. Man vil arrangere forskellige former

for dialog-møder, iværksætterarrangementer, »skabe grundlag for udvikling og markedsføring af små og mellemstore virksomheder ved hjælp af information fra hele verden samt mulighed for at afholde videokonferencer f. eks. med kunder i udlandet«. Og mange andre ting.

Projektet er det første i sin art. Ikke desto mindre betegner Jan Michel det som »anden generations telehuse«.

Første generation blev afsluttet forleden, hvor udstyret fra telehuset i Fjaltring blev overdraget til den lokale friskole, hvormed telehuset i realiteten var nedlagt.

Telehuset opstod i midten af 80'erne, hvor Nørre Nisum, Lemvig og Fjaltring som et led i et statsligt kommunikations-eksperiment oprettede hvert sit – med PC'er, faxmaskiner og adgang til kommunekontoret, biblioteket og en enkelt aftale om databasesøgning med Centralbiblioteket i Herning.

Huset i Lemvig lukkede for år tilbage, mens huset på seminarieret indgår i og er en del af »anden generationen«.

Landmændenes telehus

Jan Michel, der også var aktiv omkring det første telehus, fortæller:

»Telehuset i Fjaltring betød et løft, i særlig grad for landmændene. Det blev organiseret på samme måde som man i sin tid lavede forsamlings-

huse. Det handlede ikke så meget om teknologi – mere om hvad man kunne eller ville bruge teknologien til. Man var arrige over at kunne læse i avisen, at den ny teknologi, hybridnettet, først og fremmest ville kunne gavne og bruges i de befolkningstætte områder.«

»Man forstod instinktivt, at den ny teknologi ville være en langt mere spændende udfordring for udkantområderne, for den ville gøre os afstandsuaafhængige.«

»Det er mest landmændene, der har brugt det. Det kunne være til afprøvning af f. eks. et foderoptimeringsprogram for svinebesætninger. Fjaltring-landmændene har sagt til leverandørerne: Kom og demonstrer det for os.«

»Vi står naturligvis i gæld til de landmænd, som startede andelsbevægelsen og vovede at tage den tids ny teknologi i brug. For os var det ikke så svært at komme i gang – de havde vist vejen. Det handler ikke kun om software og hardware – det handler mindst lige så meget om *org-ware*, om hvordan vi organiserer os om at bruge teknologien. Landmændene har jævnt hen ingen problemer med at organisere sig og samarbejde – det er noget de har fået forærende af andelsbevægelsen.«

»Og derfor var kaffemaskinen måske også den væsentligste maskine i det første te-

lehus. Det var under kaffen, man fik snakket. Om teknikken, selvfølgelig, men også om alt det andet.«

»Og man blev i stand til at forberede hinanden på den sociale omstilling. Personligt må jeg føje til, at mit anliggende aldrig har været teknikken. Det har altid været det sociale, de samfundsmæssige muligheder.«

Fjernundervisning

»Seminarieret her er det første som har etableret computer-baseret fjernundervisning. Vi har elever i Malaysia, Sverige, Tyskland, Grønland og så selvfølgelig rundt om i Danmark, der tager liniefag i dansk over internettet. Vi tilbyder på samme måde undervisning i matematik og kristendomskundskab/religion. Siden 1985 har vi arbejdet med de pædagogiske muligheder ved at tage videomøder i anvendelse.«

– *Hvad med netop det sociale, samværet?*

»Det er klart, at det her – i den sammenhæng – er det næstbedste. Jeg har f. eks. fjernundervist på Biblioteksskolen i København. Ingen problemer. Men jeg var bestemt ensom bagefter, når jeg gik ud af studiet og vidste, at de andre sad og spiste frokost og snakkede om, hvad vi netop havde været gennem sammen.«

»Men det åbner op for muligheder, vi ellers har været

afskåret fra. Vi ligger i et udkantområde. Det kan være svært at få foredragsholdere eller andre former for eksperter hertil. Vi vil måske have et folketingsmedlem til at komme forbi og forklare et betemt lovforslag. Traditionelt vil det næsten ikke kunne lade sig gøre. Men det er ikke noget problem at kontakte vedkommende og spørge: Kan du ikke lige tage ud til Tele-Danmarks studie i Ballerup?»

– *Er der ikke en masse kulturelle sammenstød? Nørre Nisum har sin baggrund i Indre Mission.*

»Det ytrer sig ikke, hvis man snakker økologi eller miljølære – så skal der i hvert fald mange mellemregninger til. Men i positiv forstand fører internationaliseringen til større opmærksomhed omkring vores egen historie og kulturelle baggrund. Danske lærerstuderende tager i stigende grad i praktik i udlandet. Og når de kommer hjem er de blevet betydelig klogere på deres egen uddannelse, deres egen tradition. Og det går også den anden vej. Vi møder en utrolig interesse for dansk pædagogik og demokratiforståelse. Både beundring og skræmthed: Hvordan kan det lade sig gøre? Hvordan kan I styre ungerne?»

– *Hvad kan I samarbejde med Spøttrup og Thyholm om? De har hverken gymnasier eller seminarier.*

»Nej, de har folkeskoler –

huse, som udnyttede lokaler i skoler og f.eks. på seminarieret, blot nu med udstyr til videokonferencer og adgang til internettet. Vi laver en kobling mellem Nørre Nisum og Spøttrup og Thyholm – og kobler dem videre ud i verden, når der bliver behov for det.«

»Der er et voldsomt behov for efteruddannelse af folkeskolelærere. Den opgave må seminarieret naturligvis være med til at løse. Men ideen går langt videre: Folkeskolens folk og erhvervslivets går traditionelt på hver deres kurser. Hvorfor ikke sætte dem i stue sammen? Folkeskolens ledere skal ifølge den ny folkeskolelov lære organisationsudvikling og ledelsesstrate-

gier – det kunne godt ske, de kunne lære noget af erhvervsfolkene. Og omvendt. Skal vi lave noget om det begreb, man har kaldt 'den lokalt forankrede skole' må erhvervs-, skole- og foreningsfolk sætte sig i stue sammen.«

»Det langsigtede mål er at give et udkantområde som vort et løft. Det er samtidig at flytte uddannelsen eller rettere: at gøre den mulig overalt.«

»Vi har behov for at decentralisere uddannelserne – hvorfor ikke bruge de redskaber, som er gode til det. Det er gammelmandssnak at diskutere om det næste universitet skal ligge i Esbjerg, Skjern eller Holstebro. Vi skal ikke bygge huse – vi skal bruge teknologien dér hvor menneskene har behov for den. Med de afstande og de transportproblemer vi har – og den kollektive transport kan ikke løse alle problemerne – må vi flytte transporten væk fra vejene og ind i ledningerne.«

»Det handler altså ikke udelukkende om, at Thyholm og Spøttrup skal kommunikere med Nørre Nisum. Det handler om at udvikle en model, som kan videreudvikles og bruges også mange andre steder.«

»Det handler om at demonstrere informationsteknologiens samfundssædrende muligheder: at gøre os afstandsuaafhængige, at demokratisere information og kommunikation.«

og de har en forståelse for, at deres væsentligste problem som udkantområde er efterslæbet omkring uddannelserne«.

Taber de unge

»Unge mennesker fra disse kommuner har langt til uddannelsesstederne. Skulle de endelig nå frem til én, vil de kvalificere sig til noget, de ikke kan beskæftiges med i hjemkommunen. Udkantskommunerne har tabt, taber og bliver ved med at tabe ungdomsgenerationen.«

»Samarbejdet går ikke ud på at bygge nye institutioner. Vi vil ikke bygge huse, men udnytte de lokaler der findes i forvejen. Et IKT-center minder snarere om de gamle tele-

Vestjylland er indtil nu kommet godt gennem krisen med lav arbejdsløshed og mange nye virksomheder.
– Vi lever højt på gamle succeser, siger borgmester Hanne Christensen

VESTJYSK VIRKE

AF ERIK THYGESEN

Ringkøbing Amt har i snart mange år ligget med landets laveste – ind imellem: næstlaveste – arbejdsløshedstal. De ydre betingelser i Ringkøbing Amt er ikke meget anderledes end betingelserne i andre udkantområder: Vendsyssel, Sønderjylland, Lolland, men udviklingen har været markant anderledes.

Mens man har talt krise i hele landet, er mange nye virksomheder skudt op vest for den jyske højderyg – især betød 60'erne og 70'erne et voldsomt spring fremad for beskæftigelsen og for indtægterne i området.

Der blev talt om en særlig iværksætterkultur, en selvstændighedskultur. Forklaringerne har været mange: vestjysk nøjsomhed, foretagsomhed, familienetværk, religionen, historien.

Resten af landet har søgt at lære af Vestjylland. På iværksætterkurser gives nogle af ideerne videre. Over hele landet kan nybegyndere nu få en række starttydelser.

Hanne Christensen, borgmester (V) i Thyholm kommune (syd for Thisted, nord for Struer) har med stor liden-skab deltaget i debatten om landsdelen og dens fremtid. Hun har gang på gang råbt vagt i gevær: området er ved at gå i stå, erhvervsledere og lokalpolitikere stiller sig i for høj grad tilfreds med gamle sejre, de nye støtteordninger for nye virksomheder er udtryk for desperation, nye og helt anderledes initiativer må sættes i søen.

Hun taler i den sammenhæng meget om nødvendigheden af at trække højere ud-

dannelser og højere uddannede til udkantområderne samt om de muligheder, informationsteknologien giver for at reducere afstands- og dermed udkants-problemet.

– Du har flere gange sagt, at selvstændighedskulturen døde i 70'erne. Alle andre hævder, at det var lige nøjagtig dér den blomstrede.

»Vi har levet højt på alt det, der blev skabt dengang man ikke længere kunne leve af landbrug og fiskeri og småhåndværk. Man blev tvunget til at finde på – og ved den lejlighed skabte man grundlaget for den produktion, vi har levet af her lige siden. Man siger, at industrien flyttede mod vest. Nej, den flyttede ikke mod vest – vi skabte den selv.

Det er min beskrivelse af selvstændighedskulturen.

Ryggen mod muren er ikke altid det dårligste udgangspunkt – man er piskenødt til selv at finde på.

Så kom den store arbejdsløshed. Den slog for alvor igennem i 1974. Allerede dengang meldte TIC, Teknologisk Informations Center, ud med at hvis ikke vi passede gevaldig på, ville vi komme til at mangle hele den underskov af mindre virksomheder, som er en forudsætning for de større virksomheder. Ingen tog ordentlig politisk notits af det, men de fik jo ret. Ser vi på tallene for nyetablerede virk-

Man siger, at industrien flyttede mod vest. Nej, den flyttede ikke mod vest – vi skabte den selv. Ryggen mod muren er ikke altid det dårligste udgangspunkt – man er piskenødt til selv at finde på

somheder så har vi de senere år ligget under landsgennemsnittet. Det er meget farligt.

Orlov og arbejdsløshed

Og den lave arbejdsløshed i Vestjylland? Det er da som man tager det. Arbejdsløshed og beskæftigelse er to meget forskellige ting. Det kan godt ske, arbejdsløshedstallet er faldet i de senere år, men det er beskæftigelsen også. Beskæftigelsen ligger i dag lave-re end i 1987. Forklaringen: Man forsvinder fra arbejdsløshedsstatistikken, hvis man går på orlov eller uddannelse.

Februar 1996 har vi 10.927 ledige. Samtidig er 4.797 på orlov. Over 15.000 er ikke-beskæftigede. Man kan sige det på den måde, at ledigheden faldt drastisk, da orlovsordningerne blev indført.

Det er fint nok at være på uddannelsesorlov. Det er slet

ikke det, jeg angriber. Men skal vi diskutere en udvikling for Vestjylland, er det beskæftigelsestallene og mulighederne for fremtidens arbejdspladser, der er interessante.

– Det er ikke sminkede tal,

men de er heller ikke reelle?

»Det er ikke tal, man kan bruge, hvis man skal til at udstikke en ny kurs. Men man læner sig op ad de – synes man åbenbart – betryggende tal og forsømmer dermed en debat om langsigtet strategi.

60'erne og 70'erne skabte utrolig mange nye lavteknologiske arbejdspladser. Men i dag er lige nøjagtig den slags

arbejdspladser i fuld fart på vej mod øst – ikke København, men de tidligere øst-lande, og den udvikling burde vi have forudset.

– Murens fald?

»Måske ikke den, men i hvert fald den udvikling, vi

ser nu. Vi er i EU. Timelønningerne og arbejdskraften er vidt forskellig. Tag Portugal som eksempel i stedet for øst-landene. Vi har end ikke forholdt os til det. I dag stiger arbejdsløsheden blandt syersker i Ikast-området – udviklingen er ved at briste for os som en sæbeboble.

For øjeblikket er vi ramt af to eksportfænomener: Vareeksport og arbejdspladser

rykker sydpå, de gode hjerner rykker østpå – og denne gang er det Århus og København, jeg tænker på, universiteterne.

– Men det offentlige støtter jo endog meget aktivt nye iværksættere – med kurser, budgetvejledning, eksportstøt-ter osv. osv.

»Afmagtsinitiativer, siger jeg. Helt grundlæggende mangler der en holdningsbearbejdelse. Der er ikke noget galt i at være lønmodtager. Vi skal ikke allesammen nødvendigvis have hver vores lille virksomhed. Men det kan ikke nytte noget, at ingen uddanner de unge til selvstændig virksomhed. Forældre animerer ikke deres børn til at blive selvstændige. De sender dem i gymnasiet, måske på universitetet, men siger samtidig til dem: Selvstændig virksomhed, det er en invitation til bøvlgang og ballade.

– Hvordan underviser man i selvstændighed?

»Vi skal starte med forældrene. Vi skal starte med spørgsmålet: Hvad vil du med dit liv? Vi er nødt til at have mennesker, der sprudler, kan begejstres. Og så må folkeskolen på banen.

Dét, som flytter mest, er en debat. I tyve år har vi haft stor arbejdsløshed. Ikke på noget tidspunkt har vi taget fat om kerneproblemet, som er: Hvad nu, hvis man kunne gå ind og skabe sin egen arbejdsplads og dermed andres?»

– Hvad er der i vejen med den offentlige støtte til nye erhvervsinitiativer?

»Ikke andet end at ildsjælen ikke i første række har behov for regnskabsvejledning og foredrag om eksportstøtte. Ildsjælen har behov for enkle eller forenklede regler plus opbakning fra samfundet, fra naboerne. Ildsjælen har langt mere behov for at blive bakket op af sit lokalsamfund, af bank og revisor, af folk der siger: Det er fint nok – det er godt, dét du gør.

Ud over de officielle partier, er der en hel masse andre partier. Bl.a. 'Det går aldrig godt'-partiet og 'Hvad sagde vi'-partiet. Man skal være uhyggeligt stærk, hvis man vil gå op mod lønmodtagerholdningen: Hvorfor gør du dog det? Hvorfor vælger du dig ikke et sikkert job?»

– Hvad bør der gøres?

»Holdningsbearbejdelse, som hver eneste borger har et ansvar for. Plus beslutningen: Hvad vil vi her i Vestjylland? Og: Hvad skal vi leve af år 2015?

Fremtidens samfund skabes i forsknings- eller udviklingsmiljøer. Den slags miljøer har vi ikke her i amtet, og det må vi forholde os til. Jeg ved godt, folk ryster på hovedet, når jeg siger universitet, men de rystede også på hovedet første gang jeg sagde balletskole, og nu har Det kgl. teater åbnet én i Holstebro.

Jeg tænker ikke på bygnin-ger. Men det ville være naturligt at gå i samarbejde med universiteterne – og med andre. Thyholm planlægger et undervisningsprojekt sammen med Nørre Nissum Seminarium. Og det ville være naturligt at se på de muligheder, der ligger i teknologien – videokonferencer, fjernundervisning osv.»

Leve af viden

»Som andre tyndt befolkede områder bliver vi nødt til fremover at leve af viden. Vi kan tiltrække unge familier med interesse for natur og miljø og gode opvækstmuligheder for deres børn. Skal vi have fat i dem, skal vi bygge en fremtid på dem, må vi give dem mulighed for at udbygge deres viden,« siger Hanne Christensen og fortsætter:

»Videre- eller efteruddannelse kan foregå hvor som helst. Teknologien kan bruges til at holde sig i kontakt med verden. Teknologien kan bruges til at modvirke isolation, at modvirke opfattelsen af at være langt væk.»

Vestjyske hemmeligheder

Sludregupper for erhvervsledere, hjælp til udskiftning af tantebestyrelser – kommunen går tæt på

VESTJYSK VIRKE

Af ERIK THYGESEN

Der har været mange gisninger om hemmeligheden bag den vestjyske succes i kampen mod ledigheden. Der har været mange teorier om, hvordan det går til, at der fortsat opstår nye virksomheder og nye arbejdspladser i Ringkøbing Amt.

Hemmeligheden ligger måske – meget banalt – i et forbløffende tæt samarbejde mellem kommunerne og det private erhvervsliv.

For de traditionelle udlægninger – nøjsomhed, lave lønninger på lavteknologiske virksomheder – rummer i hvert fald ikke hele forklaringen på mysteriet: stigende indtægter, befolkningstilvækst, måske landets hurtigst voksende virksomheder, samt – samtidig – en klar Danmarks-rekord i udnyttelse af orlovsordninger.

Videbæk er en lille kommune med 12.000 indbyggere mellem Ringkøbing og Herning. Den konkurrerer en smule med nabokommunen Trehøje om at have landets laveste arbejdsløshedsprocenter. Ved årsskiftet havde Videbæk en ledighed på 6 pct. Landsgennemsnittet på samme tid: 8,9.

Udviklingschef Erling Damgård, født i Frederiks sydvest for Viborg, tidl. formand i Stadsingeniørforeningen og endnu tidligere selvstændig virksomhedsleder, samordner den erhvervspolitiske indsats i Videbæk:

»Vi er ikke her i Danmark særlig berømte for gode samspil mellem det private og det offentlige. Det er lykkedes her, men generelt er det ikke nogen succes«.

»Jeg tænker bl.a. på sådan noget som systemeksport. Det offentlige lukker op for danske virksomheder i udlandet, men tror tydeligvis stadig ik-

ke rigtig på, de kan klare sig. Det ville være rart, hvis man gjorde et forsøg på bedre at forstå hinandens styrker og svagheder«.

»Eller kontrakter mellem den offentlige og den private sektor. Sammen kunne de løfte meget mere end de gør i dag.«

– Kan du give nogen eksempler?

»Der er en masse serviceområder, hvor det offentlige og det private kunne indgå fælles kontrakter. Det kan være private virksomheder, som går ind og løser nogen opgaver indenfor det offentlige – fordi de er billigere, eller fordi de er bedre.«

– Er det ikke dét, man plejer at kalde udlicitering?

»Vi er ikke her i Danmark særlig berømte for gode samspil mellem det private og det offentlige. Det er lykkedes her, men generelt er det ikke nogen succes

Ikke udlicitering

»Det behøver det ikke at være. Nu har det ord også fået sådan en dårlig klang. Det lyder af kamp og enten/eller. Vi har her i kommunen en indkøbspolitik, der siger, at vi skal satse på, at de private virksomheder kommer med.«

– Hvordan gør man det helt praktisk?

»Ved at påvirke vore institutioner. Vi kalder dem sammen – sygehuse, plejehjem, skoler – og redegør for vores indkøbspolitik: At det er vigtigt og af stor betydning for alle, at vi udnytter vore lokale leverandører og lokale virksomheder. At vi lægger vægt på miljøforhold, på en grøn indkøbspolitik.«

– Og det er ikke kun indkøb? Også opgaver, delopgaver?

»Helt sikkert.«

– Kommunens folk må nød-

vendigvis kende området meget godt for at kunne gøre det.

»Så usædvanligt er det nu heller ikke. Men det er den eneste måde, det kan gøres på. Selvfølgelig skal vi passe på ikke at blande os for meget. Men kan vi se, der er problemer – så går vi ind. For øjeblikket har vi taget initiativ til at tage fat i eller hanke op i nogle af de meget små virksomheder. Ved at støtte de små virksomheder, får man underskoven til at vokse rigtig flot. Og uden en underkov, ingen rigtig store virksomheder.«

– Det kommer til at lyde næsten planøkonomisk.

»Jo – der er da også folk, der ikke er så vilde med modellen. Men de virksomheder, der har behov for hjælp, er ikke altid særlig gode til at meddele sig. Hvis ikke vi går i dialog med dem, får vi ikke at vide, de har det skidt. Hvis vi er i dialog, hvis vi tager ud og besøger dem, så vil de godt snakke om det. Vi har f. eks. lavet en gruppe med 29 mindre virksomheder. Vi mødes en gang om måneden omkring skiftende emner i sådan en ERFA-gruppe (ERFA – erfaringsudveksling). De små virksomheder diskuterer, hvordan de kan støtte hinanden – hvad de hver især har brug for i deres udvikling.«

Krisehjælp

– Krisehjælp og sludregupper for virksomhedsledere – det er ikke lige sådan man forestiller sig den mytiske iværksætter.

»Selvstændighedskulturen har været i tilbagegang, også her i Vestjylland. Og der har de seneste år været et stærkt fald i nye initiativer fra iværksættere. Endelig må vi ikke glemme, at der har været et generationsskifte, og det har ikke været uden problemer. De gamle iværksættere har ikke allesammen været lige forudseende på det punkt. Så vi gør en hel del ud af lederuddannelse, og vi presser på for at få dygtige folk ind i professionelle bestyrelser, hvor de kan vejlede lederne.«

»Vi var først med den slags kurser. I dag bliver de lavet både på amts- og på lands-

plan. Vi har opbygget en database med navne på ledere, der har klaret sig godt og gerne vil stille sig til rådighed for virksomheder med problemer. Vi formidler kontakten. Og alene her i Videbæk kommune har vi været med til at opbygge otte professionelle bestyrelser.«

– Hvad er en professionel bestyrelse?

»Et antal sparringspartnere for en virksomhedsleder. Vi prøver, om vi kan finde et dygtigt menneske, som kan løfte en virksomhed op til næste udviklingstrin.«

– Og det er noget I formidler?

Tantebestyrelse

»En virksomhedsleder kommer måske og siger: Jeg har problemer med min bestyrelse. Der er ingen nye ideer. Jeg kunne godt bruge tre gode hoveder. Det kan være han sidder med en 'tantebestyrelse' – folk der engang har stukket penge i virksomheden eller folk der er i familie med direktøren. Sådan en udskiftning – det har givet et utroligt løft for mange virksomheder.«

»På den anden side skal man naturligvis passe på med ikke at gå så langt, at virksomheden eller dens leder ikke kan følge med.«

– Åbner I ikke op for et ganske omfattende bureaukrati?

»Så store er vi heller ikke. Vi prøver i hvert fald at modvirke det ved at de offentlige myndigheder ikke skriver men taler sammen om problemerne. Og i stedet for at være ét stort sammenhængende kontor på rådhuset, har vi delt os op i mindre afdelinger, som samarbejder på kryds og tværs. Sådan set også på kryds og tværs af kommunegrænserne. Bl.a. indenfor affaldsområdet, hvor vi samarbejder om fælles forbrændingsanlæg, indsamlingsordninger, genbrugsordninger, opsamling af olie og kemikalier. Indenfor levnedsmiddelkontrollen har vi andre samarbejdspartnere. Og også private.«

»Hvis man skal sige noget om, hvorfor det er gået som det er gået her i området, så er det en kombination af en evne til at tilpasse sig forholdene og udnytte de muligheder, der viser sig. Folk har været vant til at skulle klare sig selv. Derfor er de også mere tolerante – i betydningen fleksible – end så mange andre steder.«

'Det de ætt ku find o, det war ætt war å finn o'

Vestjysk erhvervs-succes handler også om åndelige strømninger og traditioner, der går flere århundreder tilbage

VESTJYSK VIRKE
Af ERIK THYGESEN

»Der findes en historie om en kirke her på egnen. Gennem århundreder var det en tradition, at man foretog en let bøjning i en bestemt retning, når man kom ind i kirken. Ingen vidste hvorfor. Ved en restaurering af kirken fandt man et kalkmaleri af Jomfru Maria — på den væg, man bøjede sig for. Billedet var blevet malet over. Efterhånden havde folk glemt dets eksistens. Men ikke traditionen. Og det er en form for traditionsbevidsthed, som måske nok er en del af den vestjyske karakter.«

Fortæller Gudrun Aspel og Anna Elise Villemoes, hhv. næstformand for og daglig leder af Folkeuniversitetscentret Skærum Mølle, der ligger lige udenfor Vemb, en snes kilometer vest for Holstebro.

Skal man forklare Vestjyllands forunderlige succes gennem den sidste snes år — de mange nye virksomheder, den relativt høje beskæftigelse — må man efter deres opfattelse langt tilbage i historien.

Anna Elise Villemoes peger på »guds frygt og nøjsomhed — det er nogle grundholdninger, som kunne flytte én meget langt.«

Gudrun Aspel taler om »egenskaber i opdragelsen. Jeg vil ikke sige, at vestjyderne har været autoritært opdraget, men de har været opdraget med nogle værdier. Jeg har selv gået i Råsted skole, få kilometer herfra. Børn fik at vide hjemmefra, at vi skulle lytte til lærerens ord. Ikke fordi de var lov, men fordi vi

skulle opføre os, så vore forældre kunne være os bekendt.

Vi havde ikke i Råsted storbønder og husmænd. Vi havde ikke så tydelige klasseforskelle som man kender dem andre steder i landet. Og det gælder for de fleste egne af Vestjylland. Det kan godt ske, man skal så langt tilbage for at finde en forklaring på, hvorfor så meget fortsat er så anderledes. Landet var øde. Det var ikke tiltrækkende for godsejere og storbønder.«

Anna Elise Villemoes: »Det er nok umuligt at finde den endegyldige forklaring, men det er interessant at se, hvordan præster og oplyste bønder kunne gå sammen om at lave skoler for bøndernes og husmændenes sønner. Det må have givet en særlig tone, noget fælles, for egentlig er det vist ikke normalt, at man på en egn på den måde slutter sig sammen.«

— Hvor store var de?

»Der var en enkelt godsejer på Nørre Vosborg. En af dem,

etatsråd Tang, gjorde en sælg stor indsts. Og der var velhavere, men de fleste har ikke ført sig frem som velhavere og forlangt særlige privilegier. Vi har fortsat den slags enklaver. Tag landsbyen Lem, hvor et smedeværksted udviklede sig til en maskinfabrik — og til endnu flere. Der var tale om patriarkalske virksomheder, hvor medarbejderne var solidariske med ejeren. Og hvor

ejeren selv gik i træsko i fabrikshallerne.«

Gudrun Aspel: »Nogle folk på de større gårde — som f. eks. her på Skærum Mølle — var fra gammel tid iværksættere blandt befolkningen. De påtog sig det ansvar. De påtog sig også ansvaret at bruge folk efter deres evner. Jeg kan huske man sagde om Anna Elises bedstefar og om en møllebygger: 'Det de ætt ku find o, det war ætt war å finn o.' Der har været en drive, en anderledes fremdrift.«

— Folkeoplysningen stod vel ikke så stærkt?

Anna Elise Villemoes: »Vel ikke i den form, den havde i andre egne af landet. Men ikke af den grund svagere. Man havde forsamlingshuse og gymnastik- og skytteforeninger. Man havde læsekredse, hvor bøger gik på omgang. Men man må ikke glemme at brugsforeningen var en del af folkeoplysningen. Uddelerne opfattede sig i høj grad som en del af en bevægelse, som ikke bare holdt sig til at fordele varer. Og det samme gælder for de faglige foreninger for landmænd, kvægavlerforeninger osv. Der har ikke været så skarpe grænser mellem det faglige og alt det andet. De indforskrev foredragsholdere, som ikke bare stod og snakkede om køer.«

— Missionshusene lå vel tættere end alt andet?

Gudrun Aspel: »Jeg tror, du har fået indtryk af, at missionen stod i vejen for oplysningen. Men det er et forkert billede. Missionsfolkene var på ingen måde kulturfjendske. De missionsfamilier jeg kendte under min opvækst, var de mest ivrige i sognet efter at læse bøger. De holdt nogle spændende blade, som jeg frygtelig gerne ville låne og læse i. Der var godt med fromme historier, men også reel oplysning. De missionske landmænd var lige så optaget af fagligt materiale, som alle andre. Og nogle af de største iværksættere er vokset op i missionshjem. Det ved vi f. eks. fra Herning og starten på

tekstilindustrien.

Folk — iværksætterne og deres medarbejdere — har haft utrolig mange færdigheder med sig hjemmefra. Mange af

dem skyldes nøjsomheden. Man har skullet klare sig med det, der var. Og mange besad langt flere færdigheder end de måske selv troede. Mange af disse færdigheder er måske blevet gjort overflødige af udviklingen, men de sidder der fortsat — som holdninger.

Og måske er de slet ikke overflødige. Vi oplever i dag med den stigende økologiske bevidsthed, at vi må se i øjnene, at vi må opgive teknologiske landvindinger, tilsætningsstoffer osv. De gamle færdigheder er igen ved at være efterspurgt. Jeg oplever det sådan, at jeg gang på gang må sige til mig selv, belære mig selv om, at vor fortid står foran os.«

Folkeuniversitetscentret blev stiftet i 1986 og havde Thorkil Kristensen som første formand. Centret har bl.a. til formål at »fremme ideen om Folkeuniversitetet som bindeled mellem videnskab, kunst og samfund.«

Gudrun Aspel: »Centrets opgave i forhold til de 150 folkeuniversitetsvirksomheder rundt om i landet er at gå ind som et redskab på tværs. Tag Hamsun-filmen. Man må forestille sig, at den fører til en forøget interesse for Hamsun.

Der vil blive holdt en række forelæsninger om ham. Måske sidder der rundt i landet 15-20 mennesker, der kunne tænke sig at gå videre og dybere end det enkelte folkeuniversitet kan klare. Så kan vi hjælpe til med et uge- eller weekend-kursus. Men vi arrangerer også selv ting — skaber dialoger, hvor man kan bringe folk i samtale på tværs af deres erfaringer.«

På centret er netop indviet et »stenhus«, en murstensskulptur af Per Kirkeby, som skal være ramme om et observatorium og en mineralogisk udstilling.

Gudrun Aspel: »Huset er et godt udtryk for, hvad vi står for. Det er startet i et samspil med amatørgeologer. Selve huset er et samspil mellem kunst og videnskab. Nu, hvor det er færdigt vil det blive brugt både til forskning og formidling — og oplevelse.«

Centrets hovedbygning er fra 1865, og der har tidligere været både mølle og teglværk på området. Gården er under restaurering. Mange formål er planlagt. Indtil videre har man indrettet et teglværksmuseum, »Den gamle brugs« og »Det gamle landbokøkken«. Der er kursuslokaler og bomuligheder. I år er der kurser og seminarer om bl.a. H. C. Andersen, Mellemøsten samt heden. På centret er man ved at indrette et Erica Simon-institut, opkaldt efter den franske forsker, hvis Grundtvig-inspirerede arbejde i høj grad handlede om nødvendigheden af en nor-

disk-europæisk dialog. Dialog er også stikordet til »Martin Bubers Hus«.

Gudrun Aspel: »Man kan ikke tale om Israel uden at sætte det i relation til Palæstina, og når man har venner på begge sider er Martin Buber — den første jøde der talte om dialog med palæstinenserne — et spændende udgangspunkt. Skal man endelig se på, hvad der ude i verden mest svarer til folkeuniversitetet som vi kender det, så er Bubers Institute for Adult Education i nok det nærmeste man kommer.«

Vemb er ikke helt så meget udkantområde som det engang var.

Gudrun Aspel: »Den største forandring, der er sket, og som betinger mange af de andre forandringer i Vestjylland, er den trafikale. Som også har skabt den største ændring i mentaliteten. Når jeg tænker på, hvor store vanskeligheder jeg i sin tid havde med at nå frem til en uddannelsesinstitution. Når jeg tænker på al den blæst og den sne, jeg har skullet overvinde — på cykel — for at komme til noget som helst. Der var kun to gymnasier herude dengang. Jeg gik i skole i Struer. Min søster skulle i gymnasiet i en periode, hvor man slet ikke kunne regne med togtrafikken, så hun måtte på kostskole i Tarm. De ændrede trafikforhold, bilismen, er den største ændring, der er sket herude i min tid.«

Det handler om ansvar

Mental mobilitet lige så vigtig som geografisk og faglig, siger AF-chefen i Ringkøbing Amt

VESTJYSK VIRKE

Af ERIK THYGESEN

»Arbejdsmarkedspolitik? Det er et spørgsmål om ansvar – om at tage et ansvar. Det gælder både de ledige og virksomhederne. Som arbejdsformidler må man gå ud fra, at den ledige er motiveret og til rådighed. Det er ikke sagsbehandleren, der skal træffe valget for den pågældende.«

»Og det samme gælder for virksomhederne. Vi har en forventning om, at de går i dialog med os om hvad de har brug for; at de gør det i rimelig god tid; og at de giver folk arbejde til en rimelig løn i en rimelig lang periode, hvis vi har været inde og bidrage til et uddannelsesforløb.«

Siger Preben Buchholt, chef for Arbejdsformidlingen i Ringkøbing Amt.

Pressemeddelelserne fra amtets arbejdsmarkedsråd har en tendens til at være ganske positive. De er skrevet i et energisk dansk, handler om fortsat nye initiativer.

Fra de seneste kan man nævne: tilskud til virksomheder der ansætter voksen-

»Hovedparten af de ledige, der har været på en daghøjskole, er supermotiverede. Men hvis ikke der sker noget bagefter, går formkurven ned. Der må være en direkte linie fra uddannelsen til arbejdsmarkedet

lærlinge; 25 pct. flere individuelle handlingsplaner i 1995 sammenlignet med 1994 – fortsat langt flere handlingsplaner med uddannelsesforløb; de arbejdsløse i amtet går ledig kortere tid end i resten af landet; særindsatser for de svært anbringelige (i bureaukratsprog: 'betinget arbejds-markedsparete'). I 1995 havde amtet landets laveste ledighed.

Kan det blive ved?

»Det håber jeg da, men vi må se i øjnene, at vi også i dette område i de kommende år kommer til at se helt andre strømninger på arbejdsmarkedet,« siger Preben Buchholt. »Den traditionelle fremstillingssektor er begyndt at opleve, hvad international konkurrence betyder. Vi kan frygte, at vi er på vej ind i en periode, hvor vi kommer til at miste mange arbejdspladser. Men det er selvfølgelig også en udfordring.«

På vej mod øst

– Hvad er det, der forsvinder?

»Den løntunge del af produktionen indenfor tekstil og beklædning er på vej mod de gamle østlande. Vi kan se samme tendens indenfor møbel- og træindustrien. Vi får virkelig problemer. Indtil nu har det været sådan, at folk der er blevet fritstillet inden for tekstil, har kunnet finde arbejde indenfor træindustrien.«

– Og de kan ikke blive ved med at stille sig om?

»Det kan godt komme til at knibe. Samtidig er vi i den situation, at vi mangler faglærte. Hvis vi havde flere faglærte, havde vi også arbejdspladser til dem. Men jeg er usikker på, hvor mange af de ufaglærte vi kan lære op til de ledige stillinger.«

– I har udarbejdet en handlingsplan, 'Plan 96'. Der er mindre gulerod og mere pisk end man ville finde i et tilsvarende katalog i Østdanmark. Det virker som om de ledige er udsat for et ganske hårdt pres.

»Sådan oplever jeg det ikke.

Men selvfølgelig er der forskel på København og Vestjylland.«

»Det kan godt ske, vi blander os mere – går tættere på. Vi udveksler hensigtsklæringer med virksomhederne næsten om hver enkelt ledig: Vi giver dem en uddannelse, I giver dem et halvt års arbejde til almindelig løn. Gensidigt ansvar er helt af-

gørende for at arbejdsmarkedspolitikken virker.«

»Noget andet, som er lige så vigtigt, er spørgsmålet om sammenhæng i indsatsen. Det bliver tit diskuteret, hvor nyttigt det er at sende ledige på f. eks. daghøjskole, hvor de

får tilbudt noget almindelig uddannelse. Vi mener bestemt det er værdifuldt. Hovedparten af de ledige, der har været gennem et ophold på en daghøjskole, er supermotiverede, når kurset er slut. Men hvis ikke der sker noget bagefter, går formkurven ned – og så er vi tilbage ved udgangspunktet. Der må være en direkte linie fra uddannelsen til arbejdsmarkedet.«

»Og det er noget vi gør meget ud af at etablere gennem handlingsplanerne, som i princippet er en kontrakt mellem den ledige og den offentlige myndighed, som på den anden side har en aftale med arbejdsgiveren. Aftalen er lavet på forhånd og vi kan dokumentere, at beskæftigelses-effekten er på den rigtige side af 80 pct.«

Mental mobilitet

»Indenfor dansk arbejdsmarkedspolitik har man altid talt om faglig og geografisk mobilitet. Men i virkeligheden er der også en tredje dimension, som handler om psykologi og timing, om at flytte arbejdsmarkedet mentalt. Al den snak om flaskehalsproblemer – ved et ledighedsniveau på over 9 pct.

»I Ringkøbing Amt er i dag nede på en ledighed på 6-7 pct. og har alligevel undgået flaskehalse i den private sektor. Og vi kan komme længere

ned ved at uddanne flere og ved selv at gøre en indsats. Jeg vil gerne medvirke til, at hverken virksomhederne eller de arbejdssøgende lader sig lamme af den snak. Hvis man kan få virksomhederne til at indse betydningen af selv at gøre en indsats for at løse problemerne, når de krutterer nye medarbejdere, ved at påtage sig ansvaret for selv at uddanne dem og lære dem op...«

– Selv?

»Ja, selv. Så vil de jo ikke opleve nogen flaskehalse. Så vil de jo ikke have problemer med at få arbejdskraft. Den person, virksomheden uden videre kunne gå ud og hyre for to år siden, da arbejdsløsheden indenfor et bestemt område måske var højere, findes måske ikke mere. Det betyder, at virksomheden må skrue sit forventningsniveau ned, hyre den næstbedste og lære ham op. Sådan klarer man en flaskehals.«

– Mener du helt konkret selv lære op?

»Ja, men ikke nødvendigvis. Det kan da godt være en uddannelse, vi tager hånd om – efter at have lavet en ansættelsesaftale med virksomheden.«

– Men I betaler.

»Uddannelsesforløbene er traditionelt gratis for virksomhederne. Vi kombinerer i hvert fald kun meget sjældent

jobtræning med løntilskud. Vi siger: Vi har betalt for uddannelsen, nu ansætter I personen. Så: ansvar, sammenhæng og psykologi – det er stikordene til vores plan 96.«

– Planen går meget tæt på den enkelte. Man kan også kalde det styring. I må opleve visse sammenstød med traditionel vestjysk tænkning.

Styring

»Det sker. Men hvis det private erhvervsliv kan se, at vi styrer for at løse problemer på

områder, som er vigtige for virksomhederne og for borgerne i det hele taget, så vil de godt give én en temmelig lang snor.«

»Jeg ved ikke, om vi går tættere på end man gør andre steder. Jeg vil snarere sige: Vi fører en bevidst arbejdsmarkedspolitik, hvor vi prioriterer de offentlige kroner benhårdt i forhold til at skabe resultater. Hvis det skal fungere, skal vi på den ene side have konsensus i arbejdsmarkedsrådene, hvor kommunerne sidder sammen med arbejdsmarkedets parter; på den anden side skal vi have en accept af den strategi vi benytter os af på selve arbejdsmarkedet. Både i forhold til ledige og i forhold til virksomhederne. Uden den accept kan vi ikke bevæge os.«

– Er det ikke en accept eller enighed, der hovedsagelig baserer sig på dine præmisser?

»Egentlig ikke. Virksomhederne laver aftaler med os – og disse aftaler indgår i allerhøjeste grad på virksomhedernes præmisser. Og med hensyn til de ledige er det jo heldigvis sådan, at langt de fleste er motiverede, gerne vil have et arbejde. I det øjeblik vi går i dialog betyder det, at de selv skal vælge og i sidste ende selv tage ansvaret.«

– Oplever I det sådan, at det ikke kun er arbejdskraften, men også lederne, der har brug for at kvalifikationskravene sættes i vejret?

»Ja, det gælder begge parter. Vi finder os så småt i informations- og servicesamfundet. Vi er med stor hast på vej mod videnssamfundet, hvor man må være i stand til at omdanne information til viden og produktudvikling. Man får i højere grad brug for folk, der kan tænke analytisk.«

»Internationaliseringen stiller også nye krav. Det er fortsat sådan, at de fleste virksomheder får et antal råvarer ind, som de mere eller mindre alene bearbejder og gør til varer. Men fremover vil denne proces blive splittet op på helt andre faconer. De fleste vil udføre delprocesser, og de delprocesser, der ligger bag en bestemt vare kan sagtens være spredt ud over verden.«

»De gamle iværksættere på de enmands- eller familieejede virksomheder tænker kun sjældent i disse baner. På den måde kan man godt sige, at de er i samme båd som store dele af den lokale arbejdskraft.«

Klippekort til nyt landbrug

Solstrålehistorierne om iværksættere på landet handler ikke om sønner af storbønder, men om tidligere ungkommunister

VESTJYSK VIRKE

Af ERIK THYGESEN

Et klippekort kan føre sin ejer ad mange andre spor end dem, regionaltoget vælger. Er man heldig at få eet fra Erhvervsministeriet er det ikke kun gratis – det kan bruges til at købe uddannelse og rådgivning for op mod 27.000 kr.

Klippekortet udstedes til iværksættere, som ikke længere er en gruppe Georg Gearløs'er, der står ude i et koldt baglokale og bakser med en skæv opdagelse, der måske om to-tre generationer kan blive til et industrieventyr.

Ministeriet fortæller, at der hvert år er 15-18.000 danskere, der 'iværksætter'. Der findes 140 etableringsvejledere, og ét af midlerne til at løbe initiativer i gang er et klippekort, som kan bruges til konsultationer hos en vejleder, der kan give råd om budget-

lægning, markedsanalyser osv. Kortet kan også anvendes til bl.a. iværksætningskurser.

Axel A. Beck var indtil for nylig leder af TIC (Teknologisk Informationscenter) i Ringkøbing Amt. Han har stået i spidsen for iværksætterkurser; i denne sæson fem med i snit 16-20 deltagere:

»Vi har renomme for at være iværksætterområde. Vi har en *wild west*-tradition, fri foretagsomhed osv. Realiteten er, at Ringkøbing amt ligger under landsgennemsnittet med hensyn til nygangsatte virksomheder,« fortæller Axel A. Beck til *Information*: »Kigger man nærmere på tallene vil man se vi fortsat ligger højt, når det drejer sig om iværksættelse af produktionsvirksomheder, men meget lavere, når det gælder servicevirksomheder. Det er naturligvis frustrerende.«

– *Hvad er det for nogen mennesker, der går på kursus for at lære at iværksætte?*

»For to-tre år siden blev de hovedsagelig opsøgt af ledige, der for de flestes vedkommende var dårligt uddannede. Nu bliver vi mest opsøgt af forholdsvis veluddannede mennesker, som er i beskæftigelse. Kurserne er lagt sådan, at de kan følge dem samtidig med, at de passer deres arbejde. De vil starte servicevirksomhe-

der. Jeg har den holdning, at en damefrisør er lige så vigtig som en plasticfabrik.

Det er interessant, at det i dag er forholdsvis stærkere personer, der viser tegn på, at de ser virksomhedsetablering som et alternativ. Men jeg kan ikke forklare skiftet. Man kan sige at det var en anden erhvervsgruppe, der for et par år siden var ramt af arbejdsløshed. Man kan også sige, at de som dengang var motiverede til at melde sig til et af vore kurser, også var dem, der hurtigst kom i arbejde igen.«

– *Man kan i snakken om iværksættere registrere en vis rynken på næsen af noget man kalder lønmodtagerkulturen.*

»Nu er jeg jo selv lønmodtager, men optaget af iværksætteriet, fordi jeg synes, det er spændende at leve i et sam-

fund, hvor man kan opleve alsidighed – hvor flere kulturer står overfor hinanden. Jeg er optaget af nye toner, nye ideer, fornyelse, innovation. Og dét kommer fra iværksættere – folk, der tør tage en chance eller en risiko.

Den gamle form for iværksætteri er på vej ud – det romantiske billede med én mand, én ide, én virksomhed. Iværksætterne sidder andre steder i dag. Der sker masser

af fornyelser også på offentlige institutioner, hvor der bliver skabt en spændende og gode værdier.

Lønmodtagerkulturen

Og skal man her i 90'erne komme med rigtige solstrålehistorier om gode iværksættere, så er det ikke storbøndernes eller kapitalisternes sønner, man skal trække frem – det er de tidligere ungkommunister. De var og er gode projektmagere. Skal vi have fornyelse i vores samfund skal vi uddanne vore børn til at være gode projektmagere, Kaospiloter og hvad ved jeg. Det er svært for det er en anderledes måde at tænke på.«

– *Første-generationen af iværksættere er simpelthen ikke gode nok?*

»De var helt bestemt gode nok, men deres stil og metoder er ikke længere gode nok. Erhvervssuccesen i Vestjylland i 60'erne og 70'erne skyldtes i høj grad nyrige bønder sønner. Bønderne begyndte at tjene store penge, da man i 50'erne gik over til at bruge kunst-

gødning. De relativt fattige bønder havde været nødt til at have store jorder for overhovedet at have et udkomme. Lige pludselig begyndte de at høste og tjene tre-fire-fem gange mere end tidligere. Det var deres sønner, der startede de nye virksomheder og bl.a. stod bag tekstileventyret.

Men den historie er slut. Der er endnu færre bønder end der var dengang. Lønmodtagerkulturen er også

slået igennem på landet. I dag er der sket en internationalisering indenfor produktionssektoren. Vi lever i en langt mere kompleks verden. Det er ikke længere nødvendigvis en god ide, at ejer og leder på en virksomhed er samme person. De ældre ejere er helt værktøjet ikke forbandet veluddannede. Hvis virksomhederne skal overleve skal de have nye ledere ind. Det er forudsætningen for overlevelse. Man skal have mere professionelle bestyrelser. Og man kan ikke bare overlade virksomheden

Jeg er optaget af nye toner, nye ideer, fornyelse, innovation. Og dét kommer fra iværksættere – folk, der tør tage en chance eller en risiko

Axel A. Beck,
iværksætningsleder

mest af den opfattede – da jeg flyttede hertil – at erhvervs politik var noget, man kunne snakke om. Jeg kunne ikke forestille mig, at man også for alvor var indstillet på at gøre noget ved det. Men dér tog jeg fejl. Man har udført et meget offensivt arbejde. Man lægger mange penge i det. Og man er ikke nær så overfølsom overfor at lægge penge i sagen, som jeg måske frygtede. Overraskende i betragtning af at vi lever i et amt i den grad domineret af Venstre. Selvfølgelig kunne det være bedre, men ånden er samarbejdets.«

Flytning mod Østeuropa

Ind imellem er man næsten for venlige, fortæller Axel A. Beck: »Et antal fremstillingsvirksomheder flytter i disse år til Østeuropa. Vi er i den absurde situation, at vi – hvis de vil have det – hjælper dem ud af landet. Måske ved at finde en eller anden østeuropæisk ordning, fordelagtig for vestlige samarbejdspartnere, måske med ambassadekontakt, måske med en undersøgelse af deres budgetter for at rådgive dem om overlevels mulighederne.

Vi gør det i håbet om at kunne bevare nogle af de mere uddannelseskrævende jobs her. Hvis design, produktudvikling, marketing osv. bliver her i landet, så har vi i det mindste reddet disse jobs. Men absurd er det nu,« siger Axel Beck, som netop er tiltrådt en lignende stilling i Frederiksborg Amt.

til den ældste søn eller børneflokkens som sådan. Med mindre de har kvalifikationerne – og kravene i dag er altså langt større end de var.«

– *Man skal bryde med de gamle mønstre fra bondekulturen, sætte kulturen over styr for at bevare den.*

»Det kan man roligt sige. Og det er godt på vej.«

– *Og man kan ikke bare lade området passe sig selv?*

»Mange iværksættere – også i 50'erne – startede uden nogensinde at have lavet et budget. Uden at vide hvad det var. Mange ville ikke have kunnet formulere et idegrundlag. Det er en væsentlig forbedring, at vi i dag med vore vejledere og klippekortet er i stand til at gå ind og hjælpe til på de områder. Flere vil overleve. Også fordi flere efter et kursus har erkendt, at det ikke var noget for dem at starte ny virksomhed.«

– *I hvor høj grad følger I iværksætterne efter at de har forladt jeres kurser?*

»Ikke nok, og slet ikke systematisk. Jeg kunne godt tænke mig en ordning, hvor alle iværksættere fik tilbudt nogle besøg i starten, f. eks. indenfor de første to år. Det er en vanskelig tilværelse at fægte sig igennem – folk fra TIC kunne fungere som sparingspartnere, give tilbud om efteruddannelse, være behjælpelig med oplysninger om udviklingen på udenlandske markeder. Vi mangler en opfølgning.«

– *Er det alligevel ikke besynderligt at man lige netop i Ringkøbing Amt spiller så aktivt ud på dette område?*

»Personligt var jeg vist nær-

Hvad er en gimmer?

Statsansat fårehyrde med bil og telefon løser hedens miljøproblem

UDE I MARKEN

Af ERIK THYGESEN

Hyrdestav, kniv, hunde. Plus bil og telefon. Det er de redskaber, en moderne, statsansat fårehyrde har brug for. Berit Kiilerich holder øje med op mod 650 får, fordelt i større og mindre flokke, på Skov- og Naturstyrelsens hedestræknin- ger øst for Ulfborg i Vestjylland.

»Det handler om landskabspleje. Man har sådan set altid haft dyr herude – i skovområderne. Får har man haft siden slutningen af 60'erne, og i de senere år er man kommet ind på at benytte dem til landskabspleje. Man vil gerne holde hede- landskaberne åbne. I stedet for at køre ind med traktorer og store maskiner og sprøjtevæske, så har man valgt at sætte dyr ind, som kan holde ikke kun træer og ukrudt men også lyngen nede på et nat- urligt eller rimeligt niveau.«

– *Det er ikke dine egne dyr.*

»Det er statens. Eller Ulborg Stats- skovdistrikts. Jeg arbejder sammen med en skovridder og nogle skovfogeder, som har opsynet med området. Vi mødes og snakker om, hvordan tingene ser ud – kan vi forbedre bestemte områder ved at græsse dem.«

»Vi bruger ikke dyr inde mellem træerne. Jeg tager mig af hede, mark og eng. Et område trænger til at komme un- der behandling. Det kan være langs med en å. Der er måske ved at komme for mange pil. Skærer vi dem ned kommer de igen og bliver mange flere. Lukker vi fårene ind, vil de spise barken, og så går træerne lige så stille til. Vi vælger et om- råde, bygger en fold...«

– *En fold er en indhegning?*

»Ja. Og dem kan vi så flytte rundt på som behovet nu opstår. Der ligger fortsat rundt på heden gamle jord-folde, hvor man holdt fårene, når de skulle klippes. Eller måske samlede man dem der for natten, så de ikke skulle blive væk. Jeg har tit tænkt på, at det kunne være sjovt at bruge dem igen, gå med fårene som i gamle dage – med hunde og zigeuner- vogn. Men man kunne ikke samtiig op- retholde et moderne liv.«

Det bedste først

»På et almindeligt hedeområde tager fårene græs og urter, træer og blade. Lader vi dem gå på heden i vintertiden, vil de og- så spise lyngen. De har det med at tage det bedste først. De er jo ikke dumme. De går utrolig selektivt frem. De går over store arealer, men tager altid det bedste først. De går frem og tilbage i et besemt græsningsmønster og starter f. eks. med det græs, der voksede natten i forvejen.«

– *Man kan ikke lade dem gå vildt?*

»Så ville de forsvinde ud i ingenting – og ind på landmændenes marker. Vi er nødt til at have en vis kontrol med dem. Hvis man havde satellit-overvågning, kunne man selvfølgelig sagtens lade dem gå frit.«

– *Hvad kalder du dig?*

»Selv kalder jeg mig fårehyrde, men det kommer altså sammen an på hvem man snakker med. Fåreentreprenør, fårehyr- de. En hyrde er én der er ansat til at pas- se dyrene. Hyrden og ejeren er to for- skellige personer.«

– *Hvorfor taler du engelsk med dine hunde?*

»Det gør jeg også kun med nogen af dem. Jeg har altid haft interesse i dyr og natur. Jeg startede i sin tid på en land- brugsuddannelse. Man kan ikke blive uddannet til fårehyrde i Danmark. Der- for er jeg også uddannet i England. Og nogle af hundene har jeg med fra Eng- land. Hunde skal snakke det sprog, de er født til at snakke.«

– *Så nogle af dine hunde taler dansk?*

»Jeg har seks hunde. Hundene er trænet til bestemte opgaver og kan be- stemte ting. Det er meget praktisk at træne dem på forskellige kommandosæt. Det gør det nemmere at fordele opgaver- ne mellem dem. Men det er et problem at de lærer af hinanden og samler hinan- dens ordrer op. Jeg kan ikke have, at de danske hunde samler de engelske ordrer op. Så må jeg holde dem adskilt fra hin- anden i nogle perioder.«

– *Er du i virkeligheden mere optaget af hundene end af fårene?*

»Nej, det er begge dele. Samspillet mellem de to. Det ene dyr, der kontrolle- rer det andet. Meget spændende.«

Syge får

»I det nordlige England har man land- skaber, der minder meget om området her. Min skole lå nu i den anden ende af landet, og jeg lærte intensiv fåreprodu- ktion. Det betyder også, at vi fik alle pro- blemerne med. England har utrolig man- ge får, der går meget tæt sammen – så de har samtidig alle de sygdomme, man næsten kan forestille sig.«

»I Danmark fejler fårene generelt ikke

HYRDE – »Selv kalder jeg mig fårehyr- de, men det kommer altså sammen an på hvem man snakker med. Fåreentreprenør, fårehyrde...«, siger Berit Kiilerich, der har et øje på 650 får.

– *Gimmere?*

»Det er en hun. Et hun-får. En gim- mer.«

– *Du vælger en fortidig løsning på et nutidigt problem.*

Naturen

»Det kan man godt sige, men jeg opfat- ter det ikke sådan, at jeg ændrer natu- ren. Jeg arbejder på naturens præmis- ser. Jeg arbejder med naturen, bruger naturen. Og det er dét, naturen er til – den skal bruges. Natur skal ikke ligge uberørt hen. Man har altid brugt heden – plukket bær, gravet tørv, slået lyng, brugt lyng som brænde, som foder, som isolationsmateriale. Den har altid været brugt. Det er som med en græsplæne. Jo flere gange man slår den, jo pænere bli- ver den.«

– *Men har det her alligevel ikke karak- ter af reservat?*

»Jo, men det er fordi der er så mange begrænsninger på – og det er der fordi der i dag er så utrolig stor interesse for naturen. Man debatterer frem og tilbage – misforstå mig ikke: jeg syns det er fan- tastisk positivt. Man freder. Mennesker

må ikke færdes dér og dér. Der skal vises hensyn – sommerfugle og frøer f. eks. Men man kan ikke bare brænde et styk- ke hede af som man gjorde i gamle dage. Der vil være for stor modstand mod det – beskyttelse af hugorme. Og mos. Der er store bevaringsmæssige interesser om- kring mos. De særlige insekter i mos. Der er meget stor interesse omkring dansk natur, fordi vi er så lille et land. Det kan ikke være anderledes.«

– *Der bliver plantet en masse skov om- kring her. Marginaljorder plantes til. Og så landbrug.*

»Det er en anden form for interesse. Og den virker sådan set ganske provoke- rende på mange. Her har vore bedstefo- rældre gået og dyrket hede op, og nu bli- ver det ført tilbage til naturen, bliver gjort til skov. Kan man ikke sige andet, kan man i hvert fald sige, at der er man- ge kontraster i vort land. På den anden side: har man en overproduktion af kød og korn, er det ikke godt, at man dyrker for megen jord.«

»Man kan sige, at der er kommet et nyt og anderledes behov for natur. Mere fritid, mere natur. Vi oplever i hvert fald en helt utrolig søgning til natur, skov og hede og til vore faciliteter. Der er folk på vore lejr- pladser. Publikum ringer og vil have ar- rangeret ture, busture, guidede ture. Sko- ler de vil se fårene, se fårehundene.«

– *Og også en interesse for at beskytte det?*

»I hvert fald en forståelse for behovet for det og meningen med det. Det er nem- mere at forklare den slags, når folk står ude midt i naturen.«

– *Tilbage til naturen?*

»Til en vis grad. Jeg tror mange ville have utrolig godt af sådan et rekreati- onssted – uden lys og varme. Ingen har den nødvendige jordforbindelse længere. Men vi har behov for at have et naturligt forhold til dét at være naturlig. Ud og grave i jorden, ud og røre ved planter og dyr. Tager man ud et sted, hvor der ikke er varme, er man nødt til at lave et bål. Man skal ud og finde brænde, økse, sav. Man skal finde nogle døde grene, save noget brænde, så man kan få tændt op. Man oplever en dobbelt glæde og en dob- belt varme, fordi man selv har fået var- men ved eget arbejde.«

Ingen Thygesen, absolut ingen Thygesen

Et familieessay om
brunkul og tidernes
skiften

ESSAY

Af ERIK THYGESSEN

Men, men, men, men, men, siger manden i Skive. Jeg har altså et lille problem. Nu har jeg været gennem alle de papirer, jeg kender omkring brunkulslejerne i Ejstrup, og der er godt med Knudsen'er og Sørensen'er, men der er ikke nogen Thygesen.

Jo-jo, siger jeg. Det er kun et spørgsmål om tålmodighed. Jeg mener, hvorfor skulle min far opfinde sådan en historie?

Ikke for noget, siger manden i Skive. Jeg synes bare, det er mærkeligt. Hvis du mener, din familie stammer fra et hus, der ligger midt ude i brunkulsområdet, så er det bare mærkeligt, der ikke står Thygesen i nogen af brunkulspapirerne.

Joeh, siger jeg og spørger ham om noget andet.

Men tvivlen sidder der helt bestemt. To gange har jeg været ude ved huset sammen med min far, som har peget på det og sagt: »Der er jeg født!« Han har fortalt om indretningen af rummene, om arbejdet og afgrøden på markerne, om naboerne som allesammen bor mange hundrede meter borte.

Min far døde i 1993, så jeg kan ikke trække ham derud én gang til og få ham til at bekræfte det overfor manden fra Skive, men det skulle altså heller ikke være nødvendigt.

Familiehistorien er – på min fars side: Min farfar, Knud Thygesen, kom til Ejstrup en halv snes km. nordøst for Skjern omkring århundredeskiftet. Selv var han vokset op syd for Herning. Hans hedebonde-far hed Thyge Knudsen, veteran og døv fra krigen i 1864.

Knud Thygesen blev karl på en gård, hele 25 km hjemmefra. Han var – siger familiehistorien – ikke specielt interesseret i landbrug, ville måske hellere have været håndværker, men landbruget var noget, han kendte og kunne og hang fast i.

Han traf og forelskede sig i den dybt religiøse Maren Sørensen, husmandsdatter. Maren havde evnen til at se – se mere end andre. Engang så hun en nabo-gård i flammer. Hun var den eneste der så det – indtil gården nogen tid efter brændte ned. Hun så dødsfald og graviditeter og var så bange for at komme til at udfordre Gud med denne evne, at hun

gik lange omveje for at holde sin sti ren og holde evnen for sig selv.

Engang da jeg var meget lille kom jeg til at rive et blad af vægkalenderen – før dagen i dag var slut. Hun belærte mig om, hvordan jeg dermed udfordrede Her-

ren – hvordan kunne jeg være sikker på, at han havde besluttet, at der skulle komme et 'i morgen'?

Knud og Maren fik deres eget sted med mange tønder land ufrugtbar hede-jord. De arbejdede hårdt, ødelagde deres helbred og nåede aldrig for alvor at få et bare nogenlunde tilfredsstillende materielt liv.

De fik 12 børn, hvoraf kun de 6 overlevede frem til skolealderen. De 6 blev til gengæld sat i arbejde, så snart de var i stand til at styre et roejern eller fodre et par høns. Min far var kun 8, da han første gang fik betroet en flok sommer-får.

Siger familiehistorien, som jeg hovedsagelig har fra ham. Den siger også, at min farfar under gravning af en brønd

fandt brunkul, men enten ikke selv troede på fundet eller også fik at vide af andre, at det lå for dybt til at det kunne betale sig at grave det ud.

Som jeg mener at have fået fortalt historien, skete der derefter i 30'erne dét, at behovet for brunkul steg; at der blev gjort fund andre steder omkring Ejstrup, Faster, Borris, Nr. Vium; at mine farforældre måtte af med deres brug, hvorefter de købte et nyt i Skjern Å-deltaet lidt

nord for Tarm; at al den nyvundne landbrugsjord blev fejlet til side – og dermed deres livsindsats, deres bidrag til kultivering af verden.

Og det er så her, det går galt. Det er her manden i Skive kommer og siger, at han ikke er faldet over nogen Thygesen under sit arbejde med lige netop dette brunkulslejes historie.

Og det er så også her, jeg slår ud med armene og beder ham om at få lidt bedre orden i sine papirer.

Jeg var ude ved området som teenager, sammen med min far. Udgravningen af brunkul var afsluttet – det hele lå hen som et mystisk, farligt, dragende landskab. Enorme huller, kunstige bakker af sten og grus, et par søer i bunden af det hele. På toppen af ét af bjergene: husmandsstedet, som formentlig så nedslidt, koldt og usundt ud allerede før det blev bygget. Vi talte med en lokal, som mente, huset skulle rives ned og hullet fyldes op.

Vi kom tilbage for 5-6 år siden, hvor huset fortsat lå der, pakket ind i blomster og grønt. Hele udgravningen er blevet til en naturpark: Ejstrup søerne, tilplantet med en vild og absolut u-jysk vegetation, et larmende fugleliv, joggingstier, søer proppet med put-and-take-fisk. Et vidundersted midt i et landskab, der fortsat er lige så fladt og uinteressant som det har været i hvert fald siden isti-

FÆDRENE HJEM – Knud og Maren Thygensens ejendom i Ejstrup – midt i brunkuls-lejet

OPHAV – Farmor og farfar med de fire ældste af børnene, der har fået nye strømpebukser og sko – det er Erik Thygesens far, Harald, yderst til højre

den. Min far kunne ikke besvare alle mine spørgsmål og en dag ringede jeg til museet i Skjern for at høre, om de kunne klare dem.

Næ, men de kendte en mand i Skive, og hvad han ikke vidste om brunkullene i Ejstrup, det var ikke værd at vide. De skulle nok kontakte ham ved lejlighed,

og en dag – lang tid efter – ringede han, og et par år efter – der var jo sådan ikke noget, der hastede – besøgte jeg ham i Skive.

Han fortalte om brunkulskultur, viste billeder – der havde været en jernbane-forbindelse helt ind under Knud Thygesens husmandssted. Et absurd liv, store penge, dramatiske skæbner og tumber og originaler.

Men absolut igen Thygesen.

Helt ærligt, så troede jeg ham ikke, men det nagede, at jeg kunne høre en skepsis i hans stemme. Jeg tænkte, at problemet ville løse sig selv når han fik set ordentligt efter, men da jeg besøgte ham anden gang for at se endnu flere billeder, og han nu havde været gennem yderligere en protokol, og Knud Thygesen fortsat ikke eksisterede, blev jeg nu alligevel bekymret.

Jeg var mere end bekymret, jeg var helt ude i tovene, da jeg for nogle år siden standsede ved kirkegården i Tarm og ikke kunne finde mine bedsteforældres grav. Knud og Maren var forsvundet. Jeg løb op og ned ad gangene, troede jeg havde glemt stedet og hvor og hvordan og følte et mærkeligt tab, som måske var et eksistentielt spark i hovedet. Også du skal dø, også du skal forsvinde, også dine spor vil blive slettet.

En graver viste mig, at Knud og Maren gravsten stod langs et hegn sammen med en stak andre efterladenskaber

fra sløjfede gravsteder. Kirkegårdsskrot. Tiden kværner og hverken Knud eller Maren eller deres sten var skønnet bevarelsesværdig.

Men helt og aldeles kan de vel ikke forsvinde?

Ad andre veje (Skjern kommune har ikke gemt ret meget) lykkedes det via udstykninger og udstyknings udstykninger og landsarkivet i Viborg at nå frem til de brutale kendsgerninger – skrevet i blæk:

Knud Thygesen købte i 1906 et lille husmandssted i Ejstrup. Ti år efter overtog han sin svigerfars sted, Marens føde-hjem, som dengang hed matrikel 5G. Pris ikke anført.

I 1933 solgte han det hele for en samlet sum på 26.500 kr. (inklusive ejendoms-skyld og løsøre) til en Pedersen, som tre år efter solgte det hele (inklusive en akkumuleret gæld) til en Poulsen, som tre år efter solgte til en anden Poulsen, som i 1943, da brunkullene var blevet kostbare, solgte til entreprenør Hofmann for 130.000 kr.

Skeptikeren i Skive havde ret. Thygesen havde ikke været i nærheden af min kapitalen. Men familiehistorien – at Knud og Maren var blevet snydt, så vandet drev af dem – var ikke af den grund forkert.

Et par mellemregninger er blevet sprunget over. Facit er det samme.

Snydt, ikke af entreprenøren, snarere af omstændighederne. Men det har naturligvis ikke gjort det spor nemmere at leve med.

Jeg har ikke noget at have det i, men jeg har – det sidste par gange jeg har været i Ejstrup – haft en slags ejendomsforfølelse. Jeg har ikke vendt én skovl jord, jeg har ikke plantet ét træ, men en form for arvestykke er det nu alligevel. Fotokopien fra landsarkiven i Viborg bekræfter min helt specielle ret til at stå ved kanten af søen og kigge over på den anden side og reflektere over tiderne skiften.

På mindre end hundrede år har den plet, jeg står på, taget hele den vestjyske rutsjetur: fra natur (hede) via kultivering (landbrug) og industriel udnyttelse (brunkul) tilbage til en ny og opdateret form for natur (park).

Det er muligt, det kun er mig, der føler suset, men jeg føler mig ikke alene.

GO WEST

For blot 30-40 år siden var Vestjylland præget af fattigdom og isolation. I dag er området økonomisk på omgangshøjde med resten af landet, nye ideer afprøves indenfor uddannelse og erhvervsliv samt i samspillet mellem det private og det offentlige. Journalist og forfatter Erik Thygesen tager os med til Vestjylland, hvor han selv er vokset op. Med udgangspunkt i sin egen familiehistorie beskriver han dynamikken mellem tradition og eksperiment i det moderne Vestjylland. Han besøger en fårehyrde, en minkfarmer, en højteknologisk virksomhed, unge erhvervsfolk og overværer et forsøg med at kombinere to-vejsvideo og computerbaseret undervisning.

*Spilletid: 33 min.
Danmark, 1996*

*Producent: Buxton Ravn Production ApS.
i coproduktion med SFC*

Instruktion: Erik Thygesen

Manuskript: Erik Thygesen

Kamera: Katia Forbert Petersen

Klip: Edda Urup

Tone: Iben Haahr Andersen

Musik: Johnny Madsen

Bestillingsnummer: Video: 130942

STATENS FILMCENTRAL
Filmhuset
Vognmagergade 10
1120 København K
Telefon 33 74 35 00
Fax 33 74 35 65

STATENS FILMCENTRAL
Jyllandsafdeling
Mejlgade 55
8000 Århus C
Telefon 86 13 28 00
Fax 86 13 29 06